

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė – hum. m. dr., docentė, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių filologijos katedros profesorė; Sociokultūrinių tyrimų centro direktorė, vyriausioji mokslo darbuotoja.

Moksliniai interesai: modernizmas; literatūros kritika; XX a. pirmosios pusės kultūra ir literatūra; kalbėjimo menas; Pirmosios Lietuvos Respublikos periodika ir reklama.

Adresas: Gabijos g. 23, Kaunas LT-47103.

El. paštas: Gabija.Sereikiene@khf.vu.lt.

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė: dr., assoc. prof., Professor of Vilnius University, Kaunas Faculty of Humanities, Department of Lithuanian Philology; Senior Researcher and Head of the Centre for Socio-cultural Research.

Research interests: modernism; literary criticism; literature and culture of the first half of the 20 c.; art of speaking; periodicals and advertising in the First Republic of Lithuania.

Address: Gabijos g. 23, Kaunas LT-47103.

E-mail: Gabija.Sereikiene@khf.vu.lt.

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė

Vilniaus universitetas

JŪROS TEMA NELĖS MAZALAITĖS NOVELĖJE „MIGLOJE“

Anotacija

Stripsnyje pasitelkus teminės kritikos teksto analizės principus siekiama ištirti Nelės Mazalaitės (1907–1993) novelę „Migloje“. Aptariamos svarbiausios su jūros tema susijusios kūrinio prasmės, kurias išgyvena kurianti sąmonė. Jūros leitmotyvas analizuojamas pasitelkus svarbiausius semantinius aspektus, kurie struktūroja novelės vaizdus, siužeto plėtotę, stilių, veikėjų charakterius. Jūros tema atsiskleidžia per romantines, pasakos, muzikos konotacijas. Jūra įgyja archetipines pradžios kaip gyvybės ir šventės bei ramybės ir mirties reikšmes. Personažų sielos peizažai piešiami pasitelkus jūros kaip miglos, laukimo, laisvės prasmes. Jūros leitmotyvo įvairialypė raiška N. Mazalaitės novelėje leidžia kalbėti apie transcendentinį asmenybės ir jūros santykį, jūrinį pasaulėvaizdį ir kultūrą. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: jūra, jūrinė kultūra, tema, kuriančioji sąmonė, Nelė Mazalaitė.

Abstract

In the article the principles of text analysis within the limits of thematic criticism are applied to investigate Nelė Mazalaitė's (1907–1993) novel "In the mist" (Lith. „Migloje“). The main implications of the text, related with the theme of the sea, as projected by the artificial consciousness, are observed. The leitmotif of the sea is analyzed through the most significant semantic aspects which form the structure of the imagery of the novel, plot development, style, and characters. Romantic, fairy, and musical connotations reveal the theme of the sea. The sea becomes the archetype of the beginning as life and festival and tranquility, death. The souls of characters are viewed in the light of the meanings of the sea as mist, waiting, freedom. Miscellaneous expression of the leitmotif of the sea in Nelė Mazalaitė's novel makes it possible to speak about transcendental relationship between personality and sea, marine worldview and culture.

KEY WORDS: sea, marine culture, theme, creative consciousness, Nelė Mazalaitė.

Įvadas

Nelės Mazalaitės (1907–1993) novelių knygos „Pajūrio moterys“ (Mazalaitė 1939a) ir „Miestas, kurio nėra“ (Mazalaitė 1939b) parašytos Pirmojoje Nepriklausomoje Respublikoje. Po 65 metų literatūrologė Žydronė Kolevinskienė sudarė ir išleido N. Mazalaitės novelių rinkinį „Legendos apie ilgesį“ (Mazalaitė 2007). Pagrindinė rašytojos kūrinių tema – moteris ir jos likimas. Iš moters perspektyvos perteikiamas miestelio tarnautojų, mokytojų, inžinierių dukrų, muzikų, žmonių, motinų gyvenimo suvokimas, pirmieji erotiniai, subtilūs emociniai išgyvenimai, dažna vienišystė, meilės ir asmeninės laisvės santykio apmąstymai: žvilgsniai, nuojautos, ilgesingas nerimas. N. Mazalaitės kuriamos moterys išdidžios, pačios renkasi, ką mylėti ir atstumti, dažniausiai miestietės, išsilavinusios intelektualės. Jos drąsiai svajoja, įsimyli, užsiima tuo, kas joms teikia malonumą. Tad kūriniuose itin dažni romantiški siužetai: moterų klajonės, pasivaikščiojimai, išėjimai ir grįžimai, sutapimai ir atsitiktinumai.

N. Mazalaitė – paribio rašytoja, tokia laikyta ir išeivijoje, ir Lietuvoje. Laimutė Tidikytė savo straipsnyje pateikia prozininkės egzodo kūrybos recepciją remdamasi žemininkų-lankininkų literatūrine kritika (Juliaus Kaupo, Algirdo Landsbergio, Kęstučio Keblio) ir daro išvadą, kad šios rašytojos kūrybinis palikimas iki dabar yra vertinamas prieštaringai: nors kritikai ir pripažįsta talentą, tačiau kritikuoja meninę kūrinių vertę (Tidikytė 2010, 73–83). Daugiausiai N. Mazalaitės kūryba analizuota Ž. Kolevinskienės. Straipsnyje „Nelė Mazalaitė: biografijos raiška kūryboje“ (Kolevinskienė 2002, 92–97) mokslininkė atskleidžia gausias rašytojos gyvenimo ir kūrybos paraleles, leidžiančias kalbėti apie situacijų autentiškumą, personažų prototipus. Moteriškoji erdvė ir vertybės išsamiai nagrinėjamos straipsnyje „Moteriškoji patirtis. Nelės Mazalaitės novelistika“ (Kolevinskienė 2003, 171–183). Disertacijoje „Nelė Mazalaitė: pasakojimo ypatumai“ (Kolevinskienė 2005a) atskleidžiamos sąsajos tarp asmens ir kūrybos, analizuojamos novelių, legendų, romanų pasakojimo ypatybės, erdvės ir laiko struktūros, išskiriami moteriškosios poetikos bruožai, ryškinamas N. Mazalaitės stiliaus savitumas. Atskiri aspektai dar išsamiau analizuoti straipsnyje „Vertybių raiškos formos Nelės Mazalaitės romanuose“ (Kolevinskienė 2005b, 163–188). N. Mazalaitės kūrinių moters jausenas karo metu, jos vietą socialinėje ir simbolinėje erdvėje analizuoja ir Laura Laurušaitė straipsnyje „Karo patirtis: moteriškumo (re)prezentacijos Agatės Nesaulės, Birutės Pūkelevičiūtės ir Nelės Mazalaitės romanuose“ (Laurušaitė 2009, 29–35). Minėtina ir Viktorijos Daujotytės knygos „Parašyta moterų“ (Daujotytė 2001, 361–379) dalis, skirta svarbiausiems N. Mazalaitės kūrybos personažų pasaulėjautos punktyrams.

Tai, kad N. Mazalaitė – pajūrio žmogus, galbūt tik didino rašytojos atskirtumą nuo didžiosios literatūros. Tačiau paribiškumas, kitoniškumas, tai, kas, rodos,

nematoma, nedemonstruojama, dažniausiai ir atsiskleidžia kaip autentiškumas. N. Mazalaitę galima priskirti prie būrelio rašytojų, kurie negali gyventi be jūros, kuriems jūra – egzistencinių klausimų erdvė. Kaip teigia Ž. Kolevinskienė, paskatinti rašytoją romantizuoti vandens, jūros reikšmės pirmiausia galėjo autobiografinės detalės. Ji gimė Naujūkų vienkiemyje, Kretingos apskrityje, augo pajūryje, Darbėnų miestelyje. Vaikystės prisiminimai, tėviškės ilgesys skatino rašytoją aprašyti mažus miestelius, ilgesingą jūrą (Kolevinskienė 2003, 177). Mokslininkė pažymi, kad kurti savitą stilių ir jungti kūrinis N. Mazalaitėi padeda būtent vandens leitmotyvas, „intuityvioji vandens simbolika“, struktūruojanti ne vieną rašytojos kūrinį (Kolevinskienė 2003, 177). Kritikė vandens simboliką, atėjusią iš skandinavų rašytojų, vertina kaip pamatinę, ja „grindžiama kūrinų erdvė, charakteriai, net stilius „liūliuojantis lyg vanduo“ (Kolevinskienė 2003, 179). Taigi bendroji vandens tematika ir simbolika prozininkės kūryboje tirta. Tačiau ne vienos novelės, romano organizuojanti tema – kiek specifiškesnė. Tai jūra, jūros vaizdų pasaulio dėsningumas, jūra kaip moteriška, motiniška ir kartu hipnotiškai veikianti personažus laisvės stichija.

Jūros tema itin glaudžiai susijusi su romantinės linijos plėtojimu ir moteriškumo reprezentacija N. Mazalaitės kūryboje. Tyrimo išeities taškas – teminės kritikos atstovus vienijantis teiginys, kad literatūros tekstas yra ne tyrimo objektas, o tikrovė, kuri įkūnija anapus jos esančią esmę, ir toji esmė atskleidžiama tinkamai identifikavus temą ir per ją įsijautus į kūrinio realybę. Kaip teigia Imelda Vėdrickaitė, „kiekvieno autoriaus stilius, t. y. jam vienam būdingas vaizdo komponavimo kelias, unikali pasakojimo slinktis atrenkant detales iš savo ir tradicijos siūlomo „vaizdų žodyno“, tiesiogiai siejasi su „natūralaus“ pasaulio vaizdu“ (Vėdrickaitė 2000, 11). Novelės „Migloje“ organizuojantis leitmotyvinis elementas yra jūra. Šio tyrimo tikslas – sekant kuriančiosios sąmonės formuojamus vaizdus ir prasmes, atskleisti jūros temos raiškos formas ir reikšmes pasirinktoje N. Mazalaitės novelėje. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai: išanalizuoti pagrindinės personažės santykį su gamta, jūros motyvu; atskleisti jūros prasmes kaip romantinės pasaulėžiūros foną; panagrinėti jūrą kaip susidūrimo su pirmapradiškumu bei ieškojimų simbolį; per marinistinę raišką atskleisti veikėjų vertybines nuostatas; ištirti jūros ir mirties prasminės sąsajas N. Mazalaitės novelėje.

Tyrimas reikšmingas tuo, kad papildo svarbios išeivijos rašytojos kūrybinio palikimo įvertinimą. Jūros tema N. Mazalaitės kūryboje išsamiai nenagrinėta, atitinkamai jūrinis pasaulėvaizdis neanalizuotas vidinės savasties, kuriančiosios sąmonės aspektu. Dera pabrėžti ir tai, kad pasirinktas tekstas, publikuotas novelių rinkinyje „Pajūrio moterys“ Kaune 1939 m., nėra perspausdintas rinkinyje „Legendos apie ilgesį“ (Mazalaitė 2007), tad prieinamas tik keliuose archyvuose.

Teorinės priegigos

Ir pati rašytoja, ir jos kuriami personažai – jūrinės kultūros, ne kranto žmonės, gyvenantys vandenu aplinkoje ir fiziškai, ir dvasiškai. Rašytoja jūrą svajoja, pratęsia netipiškų veikėjų paveikslais. Dažna veikėja vaizduojama prie pat vandens, ji savarankiška, ieškanti dvasinės harmonijos vienumoje, palyginama su stačiu, nepalankiamu laivo stiebu ar vienišu burlaiviu, kuris atsilaiiko prieš stipriausius vėjus. N. Mazalaitės personažės – dažniausiai romantikės, poetizuojančios dingusio ar svajojamo gyvenimo reginius, reiškiančios apnuogintą jausminį išpūdį, jūros vaizdinyje įkūnijančios moteriškumą: „jūra – ne gimnazistė: jai nereikia įrašyti į albumą: „visada, amžinai“ – ji žino, kad yra neužmirštama ir amžina.“ (Mazalaitė 1939a, 85)¹. Jūra, moteris ir romantinis pasaulėvaizdis – aspektai, susiję su vokiečių romantizmo išplėtotą meno kūrinio teorija, pagal kurią „meno kūrinys buvo imtas sieti su kuriančia sąmone, vidine savastim, kuriai paklūsta visi formalūs galimi kūrinio elementai: sumanymo turinys, „būdas“, kompozicija ir t. t.“ (Bergez [et al.] 1998, 97). Romantikų sintetiniai siekiniai ir intuityvizmas itin paveikūs teminės kritinės analizės teorijai, pagal kurią į literatūros kūrinį ar visą autoriaus kūrybą žvelgiama organiškai, be išankstinio nusistatymo, keliaujant nuo visiško nežinojimo iki kūrinio prasmės branduolio, siekiant išgyventi į kūrinį, perimti autoriaus vaizduotės slinktį ir taip prieiti prie pamatinių kūrinio prasmių.

Su romantinės linijos plėtojimu glaudžiai susijusios kuriančios sąmonės paieškos tekste, aiškinimasis, kaip kūrinyje vyksta savęs išsakymas, kaip vienu metu į vieną darinį susilieja egzistencija ir patyrimas. Temiškai skaityti reiškia apčiuopti organizuojantį elementą, temai artimą pradą. Tema yra ta ašis, kuria reikia sekti kūrinyje ir per kurią atsiskleidžia pasaulio vaizdas. Vienas iš būdų ją atrasti – ieškoti prasmingų motyvų, susieti juos asociacijų tinklu ir tada įvertinti reikšmingumą bei pasikartojimą. Tačiau nesileidžiama į itin nuodugnią įvaizdžio genezę. Bandoma išsiaiškinti, kaip gimsta įvaizdis, realizuojama tema: „<...> apčiuopti „aš“ jo nepastovume, ypač toje esminėje, pamatinėje veikloje, kuria „aš“ realizuoja save, įeidamas į savo kūrinį.“ (Bergez [et al.] 1998, 100). Neapeinama ir biografija, autoriaus aplinka, kontekstai, tačiau su jais vidinė savastis siejama menkai. Taip dirbant su tekstu, pasitelkiama žvilgsnio tema, skatinanti nuodugnias laiko, erdvės ir pojūčių raiškos tekste interpretacijas. Kiekvienu konkrečiu atveju tai individualios kategorijos, per jas galima priartėti prie kuriančios sąmonės, kadangi menininkas vaizduojamąjį kūrinio pasaulį kuria per save, o teminė kritika būtent ir įtvirtina „abipusę sąveiką, egzistuojančią tarp subjekto ir objekto, pasaulio ir sąmonės, kūrėjo ir jo kūrinio“ (Bergez [et al.] 1998, 103).

¹ Čia ir toliau cituojamas originalus N. Mazalaitės novelės tekstas, klaidos netaisytos.

Taigi „<...> kūrinys – tai, pirmiausia, dvasinis nuotykis, ženklas, pavidalas ir dingstis tokios patirties, kurios negalėtų išsemti joks pozityvus žinojimas.“ (Bergez [et al.] 1998, 103). Tačiau praktikoje toks žvilgsnis dažniausiai supinamas su moksline analize. Idealus teminis skaitymas – skaitytojo ir autoriaus sąmonių sutapimas, įsiliejimas į tekste vykstantį procesą. Temiškai skaitančiojo uždavinys – priimti kito žmogaus vaizduotę ir savo atsakomybe pratęsti jos sukurtus vaizdus. Tačiau visiška empatija kitam žmogui ir susitapatinimas nėra įmanomi, todėl rašytojo ir tyrėjo santykis labiau apibūdintinas kaip simpatijos ryšys, darantis takoskyrą tarp tekstą sukūrusios ir jį suvokiančios bei interpretuojančios sąmonės.

Moters santykis su gamta, vandeniu, jūra

Kaip teigia Sherry Ortner, moterys yra tapatinamos arba simboliškai siejamos su gamta (Ortner 1995, 315). Nuo pat pirmosios pastraipos pagrindinė personažė intuityviai ieško atskirties, sutapimo su gamta. Novelė prasideda žodžiu „ramybė“, svarbiausia jo konotacija šiame tekste – ataraksija, išsivadavimas nuo kasdinių rūpesčių. Pagrindinė veikėja Elė – garsi muzikė, kilusi iš pajūrio, negalinti gyventi be jūros, vienatvės, muzikos, ieškanti savęs šių sferų sąlyčio taškuose: „Ramybė, kaip neįjuntamas apdaras, susiaučia visą kūną. Nebejauti jo ir nebeslėgia dvasia – esi nesąs ir esi visoje buities pilnumoje, kaip sapne, iš kurio nenori išsibudinti.“ (Mazalaitė 1939a, 76).

Rašytoja vengia aprašinėjimo, iš karto pasineria į samprotavimus, savianalizę, vidinių moters jausenų punktyrinį fiksavimą. Iš jų suprantame, kad pagrindinei veikėjai Elei gydytojai diagnozavę nesveiką širdį ir kalbėję vos apie kelerius metus gyvenimo. Personažė vaizduojama itin dažnai panyranti į melancholiją, susimąstymą, tačiau ne rezignaciją. Savijįžvalgas provokuoja ir jūros artumas: „Ir, rodos, negali savęs atrasti. <...> Elė <...> prisėda šalimais ant kopos. <...> Dabar klausosi, ne viską girdėdama, į nedaug atsakydama. Ir linguoja didelę raudoną gėlę – dovanotą kažin kam, ką turi surasti.“ (Mazalaitė 1939a, 78). Personažė susijusi su tikrove, visuomene, kuriai turi profesinių ir socialinių įsipareigojimų. Tačiau per kūrybinę sąmonę į fizinį pasaulį Elė žvelgia tik kaip į savo sielos atspindį, kuris yra laikinas – kaip migla, vanduo, vizija. Veikėja nuolat analizuoja savo gyvenimą ir jo prasmę, suvokdama atitrūkimo nuo realybės pavojų.

Vandenių aplinka veikėja skatina idealizuoti erdvę: „Yra miestas pastatytas iš baltų smilčių, sakuotų medžių, lengvo oro ir muzikos vandenyje – Poilsio miestas.“ (Mazalaitė 1939a, 77). Tai ramybės oazė, savotiškas rojus ar dvasinio apsisprendimo, susivokimo vieta. „Poilsio mieste“ Palangoje artėjama prie savo šaknų, pajuntamas artumas stichijoms. Vienumos ir gamtos derinys pagrindinei veikėjai asocijuojasi su gyvenimo pilnatve: „Vienuma, saulė ir vanduo priklauso

jai vienai, kaip karaliaus vienturtei: iš savo gerumo ji gali kam duoti ką, gali ir viską sau pasilaikyti.“ (Mazalaitė 1939a, 87). Gyvenimą Elė priima kaip dovaną, kurią reikia branginti, atitinkamai netolima mirtis netenka savo baugaus mistiškumo: „Tur būt, reikia pripažinti, kad gyvenimas tikrai didelė dovana <...> ir mirtis taip pat nieko baisaus.“ (Mazalaitė 1939a, 98).

Pagrindinės veikėjos santykis su jūra mitologizuotas, idealizuotas. Pasak Gastono Bachelard'o, vanduo visada kelia tą pačią melancholiją, kuri yra svajinga, lėta ir rami, dėl to itin paveikianti žmogų (Bachelard 1993, 124). Žvelgdama į jūrą, personažė mato vizijas, prisimena, kuria pasakas, sutiktą žveją vadina „jūrų dievu“. Tačiau pasakos – be laimingos pabaigos. Pagrindinei personažei būdingas dvejopas – ramybės ir nebūties – jausmas, patvirtinantis jūros kaip ramybės ir pasakos, neįmanomos gyvenime, reikšmę: „Plaukia žvejai, jų laivai pilni žuvų ir baimės, nes per miglas jie pametė kelią. Baimė ištempta ant burių <...>.“ (Mazalaitė 1939a, 80).

Jūra kaip romantinės pasaulėžiūros fonas

Kūrinyje pagrįstas dviejų sferų – muzikos ir vandens – poetika: „Perbraukia klavišus, ir garsai susilieja su jūros užsesiu. O jūra taip artie – ji galėtų pasibelsti į duris ir įeiti, kaip gera kaimynė.“ (Mazalaitė 1939a, 93). Romantizmo filosofijoje muzika aukštinta kaip tikrojo meno forma, kaip paslaptingas pasaulinės valios balsas. Romantinė veikėja yra menininkė, jai būdingas nesutapimas su išoriniu pasauliu, troškimas to, kas nepasiekiamas, noras pakeisti esamos egzistencijos ribas. Ji linkusi vadovautis iracionaliais, emociniais pradais, deklaruoti būties begalybės pojūtį. Elė girdi kone sferų muziką: „Pasilenkia ant barjero ir girdi – įkaitęs medis tykia ungždžia, kaip uždarytas akytoje skrynioje švilpis vėjo atgairoje. Aplinkui tiltą sukiniėjasi valtys, aplink valtį iš tolo, skambančiu ratu, lanksto žuvėdra. Visas pasaulis yra muzika.“ (Mazalaitė 1939a, 93).

Veikėja savąjį pasaulėvaizdį dėlioja per skambančią jūrą, kiekviename gamtos objekte girdi ritmą: „Mėnesio ilgi pirštai geležinėje vandens pirštinėje, primena Čiurlionio sonatą“; „Prideda delną ant vandens ir junta šaltus iškilmingus maršo tonus, einančius į gyslas“; „Jūra, arba tai ne jūra, o saulė supilta į svyruojančią erdvę <...>“; „Spinduliai visą laiką groja ir žmogus pasidaro, kaip skambėjimas tame degime.“ (Mazalaitė 1939a, 82). Muzika prilyginama jūros ošimui, saulėlydis siejamas su muzikos kūriniu („Saulėlydis narsto tarp medžių ir žolėje – lengvas ir dailus – toks yra Šuberto muzikališkas momentas“; Mazalaitė 1939a, 81). Gamtoje, ritme atrandama dvasinė pusiausvyra.

Saulė įgauna geismo, aistros simbolinę reikšmę („Saulė – jos nepasotinamas geismas“), jūra – muzikos („O jūroje visą laiką tolimos arfos“; Mazalaitė 1939a, 82). „Saulės ir vandens sąjunga sukuria idealią terpę svajonei, verčia apmąstyti sti-

chinių elementų sąsajos fenomenalumą.“ (Baliulė, Baranauskienė 2008, 151). Net paukštį veikėja regi-girdi kaip skambesį: „Žuvėdra skraido artie ir žemai, sparnai jos tokie pat akiną, kaip jūros viršus, ir iš jo lėkimo lūžta žemyn kaip spinduliai muzika: gal būti sparnuose dūdelės. – Elė užsimerkia ir mato paukštį – didelį, juodą, sunkius sparnus: jų plunksnose vargonų vamzdžiai kaip prislopę užia.“ (Mazalaitė 1939a, 83). Muzika, viena vertus, – tai jausmas, emocija, įsijautimas, tad veikėja muzikoje atsiskleidžia kaip svajoklė, romantikė, panestetikė. Kita vertus, muzika yra harmonija, ritmas, logika, tvarka, todėl kartu veikėja per ją realizuoja save profesiskai. Pasaulio regėjimas garsais liudija itin jautrią menišką sinestetinę prigimtį, artimas romantikų „auksinei legendai“ – menų sintezei, *correspondances des arts* idėjai – kad individualūs vaizdai, garsai, kvapai ir skoniai gali pakeisti vienas kitą, o tie atitikimai kiekviename iš mūsų gali sulaukti atgarsio, nes pojūčiai, kalbantys natūralia kalba, daug greičiau pasiekia ieškančią kūrybinę sielą.

Jūra kaip susidūrimas su pirmapradiškumu ir ieškojimų simbolis

Romantizme, atsigręžus į mitologinį pasaulio pradžios laiką, ieškota pirmąsias gyvenimo tobulybės ir harmonijos, adoruota žmogaus ir gamtos vienovė, dvasinio prado ir prigimties integralumas. Veikėjos susitikimas po ilgo laiko su jūra itin intuityvus, pakylėtas, jūrai suteikiantis archetipo reikšmę: „Nežiūrėdama pasisuka į naują kelią ir sustoja išgandinta: tiesiai, pro dviejų miškų plyšį, pro dvi kopas – tolumoje didelis blizgėjimas. – Kas tas dieviškos formos skaištus indas <...>. Ir staiga dvasia nušviečia, kaip gavusi pažadą, kad bus leista gerti iš Nemirtingųjų taurės.“ (Mazalaitė 1939a, 77). Pirminė, motiniškoji vandens stichija suteikia žmogui ontologinio rojaus, būties tobulybės, laiko be konflikto, amžinybės pojūtį. Susiliesdamas su ja, dalyvaudamas joje žmogus, Mircea Eliade' s teigimu, jaučiasi „kartojantis Pasaulėkūros aktą“, ritualą, dieviškąjį modelį, archetipą, sugrįžtas „į mitinį pradžios metą“ (Eliade 1996, 24–25). Laikas prie jūros tampa bematis ir nuolat kinta: „O danguje ir vandenyje be paliovos kaitaliojasi. Laikas čia padaro iš minutės – šimtą metų.“ (Mazalaitė 1939a, 96). Jūra, viena vertus, simbolizuodama amžinybę ir begalybę, nuolatinį kartojimąsi, kurių niekada iki galo žmogus nesuvokė, užgožia bet kokius žmogiškus darbus, bet kartu vilioja tarsi į ramų miegą ar mirtį. Kita vertus, jūra skatina veikėją bandyti suvokti, kas yra mirtis, ir sukelia didelį troškimą ją įveikti. Troškimas to, kas neįmanoma, išryškina metafizinės vilties kontūrą, skatina spręsti *būti* ir / ar *turėti* klausimą. O atsakymą į paieškas ir abejones gali duoti tik vanduo – išsigelbėjimo arba pražūties. Dėl to vandens būtis yra įprasminama gyvybės–mirties vertikalėje, o tragiškas vandenų šauksmas, G. Bachelard'o vadinamas Ofelijos kompleksu, negali būti apeinamas, jis hipnotizuoja personažus (Kolevinskienė 2003, 180).

Jūros kaip pasaulėkūros archetipą papildė jūros-miglos motyvas. Elės gyvenimas – tarsi saviieška migloje: „<...> migla – tai vandenų karalaitė <...> kažin kas, ko neišvairysi nė iš vienos pasakos, ir ko nėra gyvenime, ir ko žmogus vis tiek ieško.“ (Mazalaitė 1939a, 79). Žvilgsnis į jūrą ir jos spalvą veikėjams kelia melancholiją, ilgesį: „Laukimas, toks pat miglotas, kaip jūra, neaiškus, kaip dangus laukimas, veda.“ (Mazalaitė 1939a, 78); „Ji žiūri į jūrą, į jos neaiškią žalsvą spalvą ir kilsta neramumas <...>.“ (Mazalaitė 1939a, 101). Dar senovinės kosmologijos ir filosofijos sistemų sekėjai gyvenimą dažnai suvokdavo kaip buvimą vandenyje ar net po vandeniu – pomirtiniu pasauliu laikė jūrą, į kurią nugrimzdo kosmiškoji kibirkštis (Ferber 2004, 114).

Migla dengia ir jūrą, kuri slepia žmonių paslaptis: „Tame miglotume blyškio- mis plėmomis marguoja ant smilčių drabužiai, ir kūnai vandenyje, kaip skaidrios šmėklos. Kuomet jūra migloje – žvejai tankiai negrįžta.“ (Mazalaitė 1939a, 79). Miglą galima sieti ir su vedų Maja, dievybės reiškimosi materialaus pasaulio įvairovėje galia, potencialia būties energija, tapatinama su gamta, prigimtimi, moteriškumu. Motyvas sietinas ir su sapno būseną – pagrindinė veikėja Elė dažnai panyra į būseną tarp būdravimo ir miego. Pasak Friedricho Nietzsche' s, tai yra „tikroji“, tragiškoji, iracionali dionisiškosios kultūros jausena, leidžianti žmogui patirti estetinį malonumą būnant sapno, svaigulio ir iliuzijų valdžioje, padedanti jam pabėgti nuo skaudžios egzistencijos. Kūrinio pasaulis tarsi migla – plaukiantis, jame ištirpsta fizinis laikas ir erdvė. Migla, kitoks vandens būvis, susiliejęs su jūra, padeda veikėjai matyti fizinį pasaulį kaip per šydą, pažinti jį intuityviai. Miglos persmelkta pasaulėjauta – veikėjos sielos peizažas, vidinė judėjimo link transcendentinės erdvės kryptis: „Pro dvi pušis jūra kaip vartai, vartai į nežinomą, į ilgesį, į negrįžimą.“ (Mazalaitė 1939a, 81).

Marinistinė erdvė ir veikėjų vertybinės nuostatos

Jūros kaip skambesio įvaizdį ir jūros kaip pasaulėkūros bei miglos motyvus į jūros leitmotyvą supina žvilgsnis, žiūrėjimas, matymas, girdėjimas ir, galiausiai, – visų pojūčių suliejimas: „Jūra šviesiai mėlyna – pilka ir saulėta, toks yra ir dangus, taip jie susiliejo neatskiriama.“ (Mazalaitė 1939a, 77). Novelėje mėlyna spalva labiau sietina ne su vilties reikšme, bet su žmogui kylančiu melancholijos jausmu, kai jis ko nors ilgisi ar yra ko netekęs. Ji dažnai maišoma su pilka, reiškiančia neviltį, nebūtį²: „Jūra apsemta neaiškaus mėlsvumo ir neišsimiegoju-

² Plg. Ferber: žodį „mėlyna“ atitinkantis graikiškas žodis *kyaneos* Homero ir kitų ankstyvųjų poetų kūryboje reiškė „tamsų“, tai buvo gedulo spalva, anglų kalboje *blac and blue* reiškia „šitaip sumuštas vienas“, o Vergilijus tokia spalva nusako drumstus Stikso vandenį mirusiųjų šalyje ir tai suteikia spalvai mirties reikšmę (Ferber 2004, 174).

si“ (Mazalaitė 1939a, 86); „jūra šviesiai mėlynai – pilka“ (Mazalaitė 1939a, 77). Jūra susilieja su dangumi, žmogus susilieja su jūra ir dangumi. Kūrinyje nuolat mainosi, viena kitą papildo pilka, mėlyna ir saulėta spalvos („mėlyname danguje gaisras, pamato pilkus dantis ir mėlynai pilką žvilgsnį“), perteikdamos įvairias jūrinio pasaulėvaizdžio dëlionės detales.

Minima ir rausva spalva, reiškianti ugnį, auksą, atgaunamą sveikatą, aistrą, kraują, tačiau taip pat – moteriškumą ir kartu įspėjimą (Ferber 2004, 224). Novelėje ši spalva veikėjai kelia asociacijų su pasaka apie Eglę, o kraujas, kuris yra tas pats vanduo, siejamas su nusikaltimu, reiškia įspėjimą apie pokyčius: „Ateina užsesys, ateina į ausis ir širdį. Ir jis atrodo nudarytas rausvai su mėlsvumu, kaip pasaka apie raudoną ir žydrą kraują, o gal būti gilumoje kova, ar užmušę broliai nepatinkamą seseries vyrą, ir prasimuša kraujas į plieninį paviršių.“ (Mazalaitė 1939a, 81). Artėjantį personažės apsisprendimo metą (būti su žveju ar likti vienai) žymi vandens elemento transformacijos. Keičiasi vandens konsistencija: vanduo tampa ledu, primenančiu veikėjai metalo skambesį. Atitinkamai keičiasi veikėjo žvilgsnis ir balsas: „<...> taip, taip, dabar atsimensa jo balsą, kietą, metalinį, bet tuokart jis neatrodė žvangesys nuo tolumo, neužmatomo laivo, ne, jis buvo sausas, kaip laužomas ledas ir toks tyras, galėjai permatyti.“ (Mazalaitė 1939a, 84–85).

N. Mazalaitė subtiliai perteikia veikėjų bendravimą žvilgsniais vandens aplinkoje. Žiūrėjimas į vandenį ir į akis yra kone tas pats. Pasak Gastono Bachelard'o, vanduo yra taip pat didžiulė, rami, sugerianti visą šviesą ir visą pasaulį akis, nes sugeba jį visą atspindėti (Bachelard 1993, 145). Todėl žvilgsnis į vandenį yra sunkokas ir susimąstęs, nes gamtoje vien vanduo temato, būdamas žemės akimis (Bachelard 1993, 145). Žvejo akys, primenančios Elei jūros muziką, išduoda personažo jausmus: „Iš visos jūros renkasi muzika, ji sunkiasi į kūną, deginanti ir nerami. Tokios pat yra ir žvejo akys – jis be perstojo žiūri į ją ir tyli.“ (Mazalaitė 1939a, 86). Jūros, jos garsų, Nėrutos žvilgsnių, perteikiančių sielos būseną, paveikta, kūrinio veikėja susivokia, ko nori, ko laukia.

Jūra – ne tik pagrindinės veikėjos Elės, bet ir žvejo egzistencinė erdvė, savastis. Herojės dvasinis pasaulis, o herojaus – profesinis, neįsivaizduojamas be jūros ir jos simbolinių prasmų. Sutikęs muzikantę Elę žiemą ant Palangos tilto, įsimyli iš pirmo žvilgsnio ir laukia ketverius metus, klausosi jos atliekamų kūrinių, planuoja bendrą ateitį (įsigyja pianiną). Veikėjo išvaizda ir charakteris siejamas su šiaurietišku vyro tipu. Pagrindinei herojei Elei jis primena tam tikrų rašytojų veikėjus – „Hamsuno ir Kelermano herojus“ (Mazalaitė 1939a, 92). Ne tik savo išvaizda, bet ir gyvenimiškais nuostatomis bei vertybėmis, taip pat ir gyvenimo būdu Nėruta panašus į Knuto Hamsuno kūrinio „Viktorija“ personažą Glaną, Augusto Strindbergo kūrinio „Atviroje jūroje“ pagrindinį veikėją Borgą.

Jis vaizduojamas priklausantis ir gamtos stichijai, ir kultūrai – gyvena pajūrio namely, bet kai nežvejoja, skaito Bibliją, F. Nietzsche's, R. Tagore's kūrinius. Jūra personažui – ir vertybinė atrama, ir likimo lėmėja: „Žvejoju ir gyvenu. Galėčiau ir nežvejoti, bet tai man patinka. Neapkenčiu miesto ir pripratau prie jūros. <...> Imu tik didelę laimę – kitaip negyvenčiau. Tikiu į žmogų ir sielą, nepripažįstu garbės, vardo, turto ir kitokių tuštybių.“ (Mazalaitė 1939a, 93).

Pagrindinė personažė Elė myli žveją Nėrutą, tačiau nenori prarasti savo laisvės. Ji išsaugo taurios, tyros meilės vaizdinį, kuriai nelemta tapti kasdienybe. Nėruta taip pat „garbina laisvę“, kurią jam gali suteikti tik jūra. Jis desperatiškai kovoja su likimu, kuris neleidžia jam būti kartu su mylimąja: „Taip, jis nenori trupučių, jis ima tik pilną laimę. Gal turi atsakyti – tuojau. <...> Jis nekartoja savo klausimo, jis nenori priversti, jis garbina laisvę ir tiki žmogui, jis laukia, kuomet pati pasakys.“ (Mazalaitė 1939a, 101). „Hamsuniškasis“ žvejys nepri-meta savo norų ir laukia mylimosios kaip laisvo žmogaus apsisprendimo. Moters laukimas novelėje sutapatinamas su jūra: „Kas yra jūroj, kad visuomet žiūri į ją su dideliu laukimu?“ (Mazalaitė 1939a, 101).

Viena vertus, personažai balansuoja tarp skirtingų erdvių, išgyvena konfliktą tarp savo gamtinės tapatybės ir priklausymo sociumui. Jų vertybės panašios. Savo-ji ir kito laisvė nekvestionuotina. Kita vertus, personažai skirtingai vertina jūrą ir kiekvienas savaip įsivaizduoja ateitį. Vyras jūrą mato kaip pragaištingą laisvės erdvę, moteris ją idealizuoja. Nėruta vaizduojasi kone tobulus santykius kartu, o Elė suvokia jų negalimumą. Žvejys neįsisąmonina, kad kaip jam, taip ir moteriai būtina savarankumo, atskirumo ir kartu laisvės erdvė.

Jūra kaip mirties nuojautų erdvė

Sapno, laukimo, pasakos nuotaikomis gyvenanti pagrindinė personažė vis dažniau mąsto apie mirtį: „Saulė jau pirštais prigauna vandenį. Paskui ji pasineria lig kaklo ir nugrimsta, nesišaukdama pagalbos, nesuprasdama kad miršta. Kažin kas ją mylėjęs pastatė karališką paminklą: iškilsta bevardis miestas, mėlynas ir ty-lus, pilys neria bokštą po bokšto, ir vėl nulūžta jie be garso. Auga kalnai, dantėti, kaip karūna herbe, kuproti, kaip milžiniški vorai, smailūs, kaip gotika, išsivingia-vę kaip klaidinąs takas į pasaką, kaip sunkūs laiptai iš juodai mėlyno marmuro ir – kaip bedugnės.“ (Mazalaitė 1939a, 95). Kaip pirminis simbolis, vanduo yra ambivalentiškas, jis reiškia gimtį, apvalymą, taip pat – skendimą, žlugimą. Dėl to jūra siejama su pomirtiniu pasauliu. Pasak daugelio tautų mitų, į jūrą kaskart nuskęsta saulė tam, kad sušildytų anapusinį pasaulį (Biedermann 2002, 458). Elė junta artėjanti link mirties-nebūties, tačiau jos nebijo, nes jaučiasi atradusi dermę su būtimi per sąlyčius su stichijomis: „Ji neskiria, dėl ko nejaučia baimės: ar kad jos dievas stipresnis už audrą, ar gal netaip jau liūdna būtų nusileisti į

dugną.“ (Mazalaitė 1939a, 95); „Paskui ji pasineria lig kaklo ir nugrimsta, nesišaukdama pagalbos, nesuprasdama, kad miršta.“ (Mazalaitė 1939a, 95).

Buvimas šalia vandens, jūros veikėjai padeda atsakyti į klausimus, kokia žmogaus būties paskirtis, taip pat suvokti, kad žmogų visada lydės skaudus, beribis nemirtingumo troškimas. Viena vertus, vanduo simbolizuoja giliuosius nesąmoningus asmenybės klodus, kurių žmogus pats iki galo suvokti negali, kita vertus, pasak Mircea Eliadės, „palaimos būseną <...> pati savaime yra dieviškosios būties pamėgdžiojimas“ (Eliade 1996, 34), todėl Elei mirtis nebaugi. Veikėja suvokia, kad svarbiausia gyvenime – ne tikslas, o savosios misijos, žmogiškosios paskirties įsisąmoninimas: „Dabar muzikantai groja uždaryti degančiame name, nusigandę, bet nepasiduoda.“ (Mazalaitė 1939a, 95).

Žvejo Nėrutos, kaip ir Elės, emocinė būklė, nuotaikos novelėje vis dažniau perteikiamos nebe jūros kaip pakilios šventės, laisvės, laukimo, o jūros kaip vargonų muzikos, kaip mirties maršo vaizdiniais:

„ – Girdi? Groja visais vargonais, ten didelė šventė.

Šventė, – paniuręs sako Nėruta. <...> Reikėjo tamstai paklausti šią naktį: viesulas vedė pirmą smuiką, ir giltinė vargonavo. Giedojo jūrininkai, ir gelmėj švilpiojo išbalusios kaukolės. Buvo linksma. <...>

Tyliau, – sustabdo, – maršas.

Taip – pasiduoda ji pasakai ir fantazijai. – Gedulo maršas. Gintarinė koplyčioj sirenos apverčia nuskendusius.“ (Mazalaitė 1939a, 97).

Tekste vis dažniau minima mirtis ir neigiamai konotuota jūra: „Vilnys mažos, ramios, norisi paglostyti jas, kaip papūrusias vaikų galvas. Negali tikėti, kad jos pavirsta rijūnais, pražudančiais geležinius laivus. Klausydamosi, kaip jaunas vėjas pačiame paviršiuje pučia fleitą, linksmo kalnų piemenies fleitą, nepatikėsi, kad jūra maitinasi kūnais ir žaidžia sulaužytais laivų stiebais.“ (Mazalaitė 1939a, 98).

Kūrinio pradžioje iškilęs apgaulus ramybės ir atskirties motyvas transformuojasi į mirties motyvą ir užskliaudžia meilės istoriją, – sugrįžtama į pradžios tašką. Susijungimas su gamta pagrindinei veikėjai suteikia ramybę, kurią ji ima suvokti kaip tą, kuri gali išvaduoti žmogų iš jo egzistencijos, ir nesvarbu, ar ją varžo sunkus nusikaltimas, neįmenami būties klausimai, ar greitos mirties nuojauta: „Tokia ramybė, kad gali ilsėtis visi – ir tas, kurs vakar užmušė žmogų, ir tas, kurs turi ryt numirti, kuris nuobodžiauja ir ilgisi. <...> Ir mintis apie galą šitoje ramybėje – tik linksmas fleitos motyvas jūros paviršiuje. – Norėčiau po mirties pavirsti jūros ūžesiu, – sako ji džiugiai.“ (Mazalaitė 1939a, 98). Elei galutinai suvokus įdvių su Nėruta buvimo kartu neįmanomumą, jūra vaizduojama neaiškiai žalios spalvos – „ilgesio ir beviltiškumo“. Prisimenamos liūdną pabaigą turinčios legendos ir pasakos, susijusios su pragaištinga jūros galia. Pagrindinė personažė susitaiko su likimu ir nebando nieko keisti, ji pasitraukia.

Novelėje galima įžvelgti Nėrutos ir Charono, keltininko Stikso mirties upę į pomirtinę karalystę, paralelę. Tokia Charono valtis – tai žmogaus nesugriaunamos nelaimės, amžinos kančios simbolis, jos vairas – pati nelaimė, visada vedanti žmogų į pražūtį (Bachelard 1993, 192). Šis antikos mitas parodo, kad mirtis yra „kitame krante“, priešingame šiam gyvenimui (Ferber 2004, 146), o žvejys Nėruta primena mitologinį personažą Charoną, plukdydamas Elę valtimi: „Žvejys veda valtį į krantą, jis žino neklausdamas, kad Elei šalta, jis visuomet žino jos mintis.“ (Mazalaitė 1939a, 96). Nėruta pats tarsi miręs ir persekiojamas Elę, kuri pati stengiasi pabėgti nuo slegiančios ją realybės: „Bet jis nesiklauso, jis paniuręs ir išblyškęs, kaip visą naktį giedojęs su numirėliais. Jo akys užgesusios, ir jį staugiai galvoja, kad jis jau negyvas ir atėjo čia neilgam. Jis klausosi kažin ko ir kažin kur žiūri.“ (Mazalaitė 1939a, 98). Tokią Nėrutos būseną galėjo išprovokuoti vilties žlugimas, kurią jis ilgai puoselėjo tikėdamas likimu. Tai, pasak K. Cazali, yra tas pat, kas kovoti su neviltimi (Cazali 2009, 47):

„ – Tamsta ir skambini?

– Ne. Tiktai keturis metus mes abudu [žvejys ir pianinas – G.B.-S.] laukiam tamstos. Gal būti, tamsta čia apsigyvensi, arba, jeigu nori – aš važiuosiu į miestą.“ (Mazalaitė 1939a, 94).

Tokia žvejo puoselėta viltis – tai tam tikras būdas būti, savaime pažymėtas savotiško neturto: tas, kuris viliasi, nėra tas, kuris turi nuosavybės teisių į ateitį (Cazali 2009, 47). Elės atsisakymas būti kartu atėmė iš Nėrutos viltį, kuri žmogui atsiranda tada, kai jį gundo noras pasiduoti nevilčiai, kartu atimdamas iš jo norą gyventi: „Visą parą jūra neaiški ir miglota, kaip už daugelio pilkų voalių <...>, pajūriškiai žino tiesą, jog panašiu laiku yra negera pasitaikyti jūroje. Žvejys Nėruta tą dieną buvo išplaukęs žvejoti.“ (Mazalaitė 1939a, 111). Taigi pagrindinis personažas, nebematydamas savo egzistencijos prasmės, nusprendžia ją nutraukti, atiduodamas savo gyvybę jūrai kaip likimo lėmėjai.

Pasak Gastono Bachelard'o, pasirinkti mirti vandenyje – didvyriška, nes vanduo yra judėjimas, kviečiantis į niekada neįvyksiančią kelionę, o kai šis išvykimas yra materializuojamas – atsiplėšiama nuo žemiškos materijos (Bachelard 1993, 188), taigi ir nuo skausmo, nevilties, baimės ir beprasmybės jausmo. Žmogaus vaizduotė net trokšta, kad vanduo dalyvautų mirtyje, nes net pagal senovinius papročius mirusieji laidoti kapuose, deginti ant laužų, bet kūną paskandinti vandenyje reikė jį būsiant anapus kapo, anapus laužo, – vandenų krante, išsaugojusiam paskutinės kelionės reikšmę (Bachelard 1993, 188–189). Pasak M. Eliade's, mirtis vandenyje simbolizuoja atkritimą į būklę, kai nebuvo formos, sugrįžimą į nediferencijuotą probūtės būvį (Eliade 1997, 91). Taigi Nėruta pasirenka mirtį vandenyje, kuri turėjo įprasminti jo beprasmišką gyvenimą su neišsipildžiusia viltimi.

Išvados

Organizuojantis novelės elementas, teksto ašis – jūros tema. Ja sekant, kūrinyje atsiskleidžia pasaulio vaizdas. Kūrybinio sumanymo turinys ir kompozicija paklūsta veikėjų vidinės savasties perteikimui per įvairius jūros pasaulėvaizdžius ir pasaulėjautos motyvus, simbolius, ženklus. Rašytoja kuria jūrinės kultūros personažus. Itin artima jūrai pagrindinė veikėja Elė dėl savo nepriklausomumo, intuityvumo, kūrybiškumo ir dvasinės harmonijos paieškų sąlytyje su gamtos stichijomis, ypač su pirminiu elementu – vandeniu. Novelės personažas – žvejys Nėruta – dvasiškai, vertybiškai ir profesiskai susijęs su vandens stichija. Pagrindinė personažė – muzikė, kurianti moteris, net mirties akivaizdoje ieškanti organišką būties ir atsakymų į egzistencinius klausimus. Autorės vaizduotė fiksuoja jūros ir moters egzistencines paraleles akcentuodama veikėjos vertybines nuostatas – atskirtumo, savarankumo ir asmeninės laisvės paieškas, nuolatinį santykio su pagrindiniu personažu apmąstymus. Elės dvasinis pasaulis atskleidžiamas per išorinės erdvės – miesto ir jūros – idealizavimą, jūros kaip muzikos matymą, girdėjimą ir jutimą. Jūros motyvo daugiabalsiškumą žymi ir jos transformacijos – migla, ledas. Novelės laiko, erdvės ir personažų pojūčių raišką tekste sujungia žvilgsnio tema, kuri per Ofelijos kompleksą, Nėrutos ir Charono paralelės interpretaciją skatina vandens fenomeno mąstymą. Jūra personažės vaizduotėje išskyla dvejopa – kaip pirmapradiškumo bei pasaulėkūros archetipas, kaip pirminė, motiniškoji vandens stichija, suteikianti žmogui ontologinio rojaus, būties tobulybės, laiko be konflikto, amžinybės pojūtį, ir kaip išsiskyrimo, skausmo bei mirties nuojautų erdvė, padedanti susivokti pagrindinei herojei ir rasti atsakymus į egzistencinius klausimus. Jūros leitmotyvo įvairialypė raiška N. Mazalaitės novelėje leidžia kalbėti apie transcendentinį asmenybės ir jūros santykį, jūrinį pasaulėvaizdį ir kultūrą.

Literatūra

- Bachelard 1993 – Gaston Bachelard. *Svajonių džiaugsmas*. Vilnius: Vaga.
- Baliulė, Baranauskienė 2008 – Irena Baliulė, Silvija Baranauskienė. Moteriškoji vandens simbolika Jolitos Skabliauskaitės knygoje „Liūnsargių moteris“. *Inter-studia humanitatis: Pelkė lietuvių literatūroje*, nr. 7, 1–4. Prieiga internetu: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:j.02~2004~ISSN_1822-1114/DS.013.0.01.ESSPG.
- Bergez [et al.] 1998 – Daniel Bergez, Pierre Barberis, Pierre-Marc de Biasi. *Literatūros analizės kritinių metodų pagrindai*. Vilnius: Baltos lankos.
- Biedermann 2002 – Hans Biedermann. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis.
- Cazali 2009 – Pranciškus-Ksaveras Cazali. Absurdas ir viltis egzistencializmo filosofijoje. *Logos*, nr. 61, 43–53.
- Daujotytė 2001 – Viktorija Daujotytė-Pakerienė. *Parašyta moterų*. Vilnius: Alma littera.
- Eliade 1996 – Mircea Eliade. *Amžinojo sugrįžimo mitas. Archetipai ir kartotė*. Vinius: Mintis.
- Eliade 1997 – Mircea Eliade. *Šventybė ir pasaulietiškumas*. Vilnius: Mintis.

- Ferber 2004 – Michael Ferber. *Literatūros simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis.
- Kolevinskienė 2002 – Žydronė Kolevinskienė. Nelė Mazalaitė: biografijos raiška kūryboje. *Žmogus ir žodis*, t. 2, 92–97.
- Kolevinskienė 2003 – Žydronė Kolevinskienė. Moteriškoji patirtis. Nelės Mazalaitės novelistika. *Darbai ir dienos*, t. 36, 171–183.
- Kolevinskienė 2005a – Žydronė Kolevinskienė. *Nelė Mazalaitė: pasakojimo ypatumai*. Daktaro disertacija (humanitariniai m.). Vilniaus universitetas.
- Kolevinskienė 2005b – Žydronė Kolevinskienė. Vertybių raiškos formos Nelės Mazalaitės romanuose. *Lietuvių raštijos istorijos studijos*, t. 2. *Vertybių raiška literatūroje*, 163–188.
- Laurušaitė 2009 – Laura Laurušaitė. Karo patirtis: moteriškumo (re)prezentacijos Agatės Nesaulės, Birutės Pūkelevičiūtės ir Nelės Mazalaitės romanuose. *Žmogus ir žodis*, t. 11, nr. 2, 29–35.
- Mazalaitė 1939a – Nelė Mazalaitė. *Pajūrio moterys*. Kaunas: Sakalas.
- Mazalaitė 1939b – Nelė Mazalaitė. *Miestas, kurio nėra*. Kaunas: Žinija.
- Mazalaitė 2007 – Nelė Mazalaitė. *Legendos apie ilgesį*. Sud. Žydronė Kolevinskienė. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Ortner 1995 – Sherry Ortner. Ar moters ir vyro santykis toks kaip gamtos ir kultūros? *Feminizmo ekskursai: moters samprata nuo antikos iki postmodernizmo: antologija*. Vilnius: Pradai, 307–336.
- Vedrickaitė 2000 – Imelda Vedrickaitė. *Kelionė, keliautojas, literatūra*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė

THE THEME OF SEA IN NELĖ MAZALAITĖ'S NOVEL "IN THE MIST"

Summary

In the presentation using principles of text analysis of thematic criticism Nelė Mazalaitė's novel „Migloje“ (Eng. “In the Mist”) have been analysed. The theme of sea is closely related with the development of romantic storyline and representation of femininity in the writings of the author. The research is based on the statement bringing representatives of thematic criticism together. It relates to literary text not as the object of research but reality which embodies essence beyond it and this essence is disclosed after theme is properly identified and after getting into the reality of a work through it. Sea and regularity of the world of sea sights are the organising and leading motif of the analysed novel. The main implications of the text, related with the theme of the sea, as projected by the artificial consciousness, are observed. The leitmotif of the sea is analyzed through the most significant semantic aspects which form the structure of the imagery of the novel, plot development, style, and characters. In the novel thinking of and watching of sea denotes time, i.e. reflects temporariness of human fate and life. Sea is a mediator not only for the union between the real and spirit world of a single human being, but also contact between the reality and transcendence of people of the same profession. The leading motif of the sea emerges as a means

to convey temporariness of human fate and life, it also shows lifestyle, household, interpersonal relationships between characters. The sea is portrayed as scenery of the soul of a dreamer in work of Nelė Mazalaitė. The Romantic, fairy, and musical connotations reveal the theme of the sea also. The sea becomes the archetype of the beginning as life and festival and tranquility, death. The souls of characters are viewed in the light of the meanings of the sea as mist, waiting, freedom. The sea is depicted as feminine parallel like jealous, not sharing *femme fatale* in the prose text. Nelė Mazalaitė's marine prose says that sea changes lives, it helps to sift true things from wrong ones. Miscellaneous expression of the leitmotif of the sea in Nelė Mazalaitė's novel makes it possible to speak about transcendental relationship between personality and sea, marine worldview and culture.